

Den lille domkirke i Kirkjubøur

Knud J. Krogh

Det grådige hav har taget en meget stor del af det område i Kirkjubøur, hvor Færøernes middelalderlige bispesæde var etableret, og dermed også en god bid af bispesædets historie, der i mangel af fylligere skriftlige kilder i det væsentligste må klarlægges gennem arkæologiske undersøgelser af de materielle levn. For evigt er en række brikker i det helhedsbillede, som er forskningens mål, gået tabt.

Af de tre middelalderlige kirkebygninger, der nu er at se på stedet, det vil sige domkirkeruinen *Múrurin*, ruinen der kaldes *Líkhús* og endelig den såkaldte *Sognekirke*, har havet forlængst slugt det meste af den ene. Af »*Líkhús*« er således kun bevaret beskedne fragmenter af selve bygningens nordside samt den nordre del af den omgivende kirkegård. Det er så lidt, at det i hvert fald hidtil ikke er lykkedes at skabe klarhed over, hvilken rolle denne bygning har spillet i bispesædets historie.

Havet har forlængst udset sig »Sognekirken« som sit næste bytte blandt kirkerne. Vi kan følge udviklingen gennem de kortfattede optegnelser fra synsforretningerne vedrørende denne kirke (Landsarkivet for Sjælland m.v., Bispearkivet. Indkomne sager, Færøerne, 1750-1820).

Allerede 1760 er havet nået frem til kirkegården. Synsmanden skriver da: »Kirkegaarden manquerer Gierde omkring den, saasom det gamle af Søe og idelig Brønning, som derpaa støder er meget beschadiget, og nødvendig behøver Reparation«.

I de følgende år fremgår det af synets protokollater, at selve kirkebygningen efterhånden forfalder mere og mere. 1764 frygter man, at kirken kan falde ned, hvis der kommer hårdt vejr, og i 1767

skriver synsmændene: »Kirken staar paa fald og nødvendig maa opbygges, samme Grund er god igien at opbygge Kirken derpaa, undtagen ved det Vestere Hiørne er der falden nogen Jord fra af Brænding, men har efter paachønning ingen fare, naar der bliver en forsvarlig Væg opbyggt uden for ved siden. Kirkens gamle Vegge synes at være gode at bygge en nye Kirke paa«.

Brændingen når nu kirkens sydvesthjørne, og situationen er så kritisk, at synet det følgende år må skrive: »... Den er ikke begyndt at bygge Kirken og hin staar, for fald, saa at man er ikke viis, naar hun staar eller naar hun falder. Man har rejst nogle Bord op imod Taget for at stytte det, saa godt man kand«.

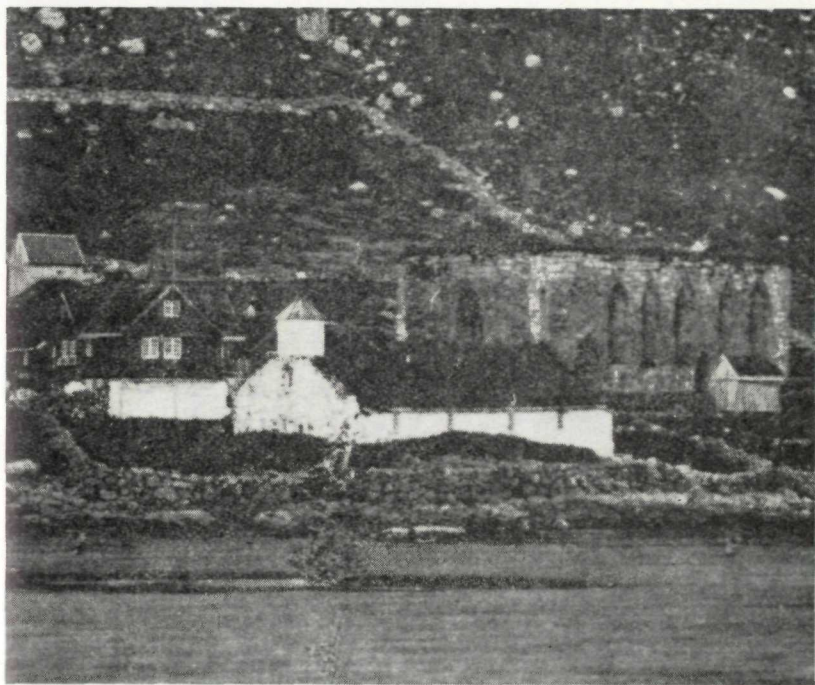
Men 1769 er man i fuld gang med at sikre kirken. »Kirken er nu Næsten opbyggt, ...«, skriver synet og oplyser videre, at man er begyndt at opføre en væg til beskyttelse mod brændingen. Det tager sin tid at få denne væg bygget, for året efter læser vi: »Væggen som til sikkerhed skulde opbygges for det vesterlige hiørne af Kirken, at den ikke skulde beskadiges, naar stor brønning om vinter tiide var i Søen, er ikke endnu opbyggt, men tilhørerne har lovet viist, at den skal opbygges, saa snart skee kand, og det i denne sommer med Guds Hielp«. 1771 anføres det, at væggen nu er »fuulfærdiget«.

Nu står kirken i god og forsvarlig stand i en årrække, men 1788 er situationen atter kritisk, for da »... ruinerer Brønningen Grunden meer og meer, hvorefter Kirkeværgerne paa nye er forpligtet til at tilholde Menigheden at den saa snart skee kand, og saavidt mueligt er forebygger, at Kirken ikke ved Søegang bliver nedreven ...«.

Det lykkes dog i de følgende år at holde kirken i nogenlunde stand; men 1863 er situationen så alvorlig, at kirken erklæres »ubrugelig« og lukkes. Året efter er den dog atter repareret, så den indtil videre kan benyttes.

I 1870 opføres endelig den nuværende, svære beskyttelsesmur lige ud for kirkens sydside — den omgivende kirkegårds søndre halvdel var nu helt opslugt af havet — og den har siden da formået at afvise brændingens bestandige og voldsomme tilnærmelser, og således foreløbig sikret bygningen som kirke for den stedlige sognemenighed.

At man desuden sikrede et bygningshistorisk monument af afgørende betydning for forståelsen af bispesædets historie blev først for

Kirkjubøur kirke, set fra søen. Billedet er udsnit af et fotografi optaget en gang mellem 1855 og 1863, og som det fremgår, var der på det tidspunkt endnu et stykke fra strandlinjen til kirken.

alvor klart, da Sverri Dahl i forbindelse med restaureringen af kirken i årene 1963-1967 gennemførte en omfattende undersøgelse dels af selve bygningen og dels af terrænet under og udenom kirken.

Således viste disse undersøgelser, at der formentlig i vikingetiden stod et (bolig?)hus med svagt krumme langvægge i dette område. Tilsvarende er det påvist, at der i terrænet, som løber ind under den vestre del af kirken, findes rester af en kirkegård med begravelser, der synes at høre hjemme i tidlig middelalder, hvilket gør det overordentlig sandsynligt, at den kirkebygning, der må have hørt til denne kirkegård, også har stået et sted i dette område forud for den nuværende kirke. Der er da også under kirken iagttaget fragmenter af stenlægninger m.v., som udmærket kan stamme fra en forgænger.

Om den bispegrav, indeholdende bl. a. en bispestav, som Sverri Dahl fandt under kirken, er indrettet i den nuværende kirkes tid eller i en eventuel forgængers, er endnu ikke endeligt afklaret. Som det fremgår af den foreløbige orientering om undersøgelsen (Sverri Dahl: Extracts from a lecture on Kirkjubøur, Report of The Fifth Viking Congress, Tórshavn, July 1965, s. 187-192), er der foretaget en C-14 datering af træ fra kisten i denne grav. En netop foretaget kalibrering af denne datering medfører en forskydning frem i tid i forhold til den først meddelte datering, nemlig til 1320 $\pm$ 100 år. Det skal understreges, at det er kistetræet, der her er søgt dateret, og det kan jo have været forholdsvis gammelt, da det udnyttes til dette formål.

Sverri Dahl har ved sin udgravning af bispegraven ladet en del af graven henligge urørt, så supplerende undersøgelser til stadighed kan foretages. Der befinder sig i denne del bl. a. en belægning af birkebark på gravens bund, og det er sandsynligt, at man kan få et endnu bedre grundlag for en datering af graven ved at lave en C-14 datering af en smule af denne bark.

Ved den arkæologiske undersøgelse af kirken blev der udarbejdet et meget fyldigt materiale i form af opmålingstegninger og fotografier til belysning af de mange iagttagelser, der blev gjort. Det rigeholdige materiale er af temmelig kompliceret natur og lader sig ikke umiddelbart tolke, bl. a. fordi der endnu ikke fra færøsk område er et tilstrækkeligt stort sammenligningsmateriale.

I årene 1969-70 gennemførte jeg i samarbejde med Sverri Dahl en undersøgelse af terrænet under kirken i Sand på Sandoy (Mondul, nr. 2, 1975, s. 21-54). Det viste sig, at den nuværende kirke fra 1839 har haft ialt fem forgængere, og der var endnu bevaret så meget af disse kirker, at det var muligt at danne sig et ganske godt indtryk af de enkelte bygningers planudformning og konstruktion. Der blev ved udgravningen i Sand kirke gjort en række iagttagelser, som efter Sverri Dahls opfattelse muligvis kunne kaste nyt lys over det materiale, der var indsamlet ved undersøgelsen af kirken i Kirkjubøur, og sammen har vi derfor indledt en nøjere gennemgang af disse forhold.

Som led i dette samarbejde foretog jeg i 1974 i »Sognekirken« en

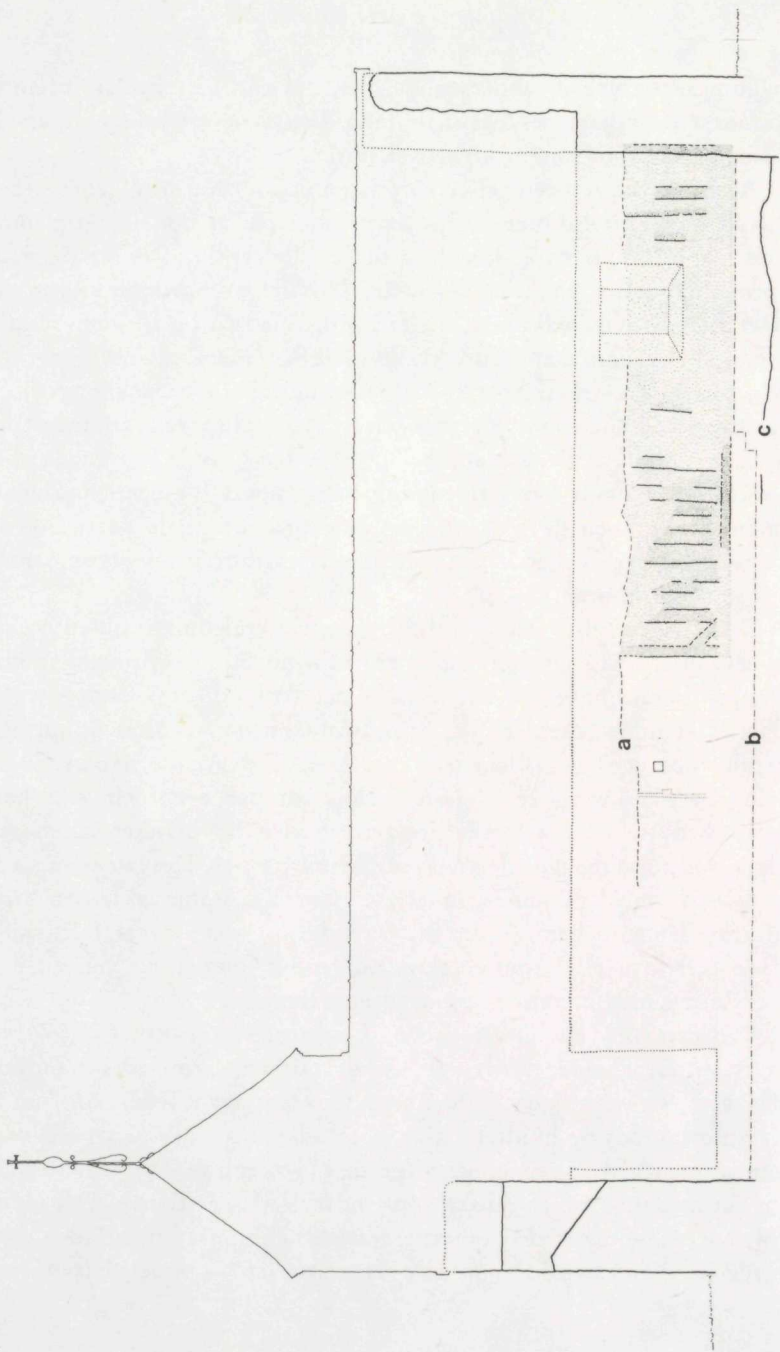
bygningsarkæologisk undersøgelse, der, om end den var af foreløbig karakter og yderst beskedent omfang, dog synes at kunne give svar på en række spørgsmål i kirkens historie.

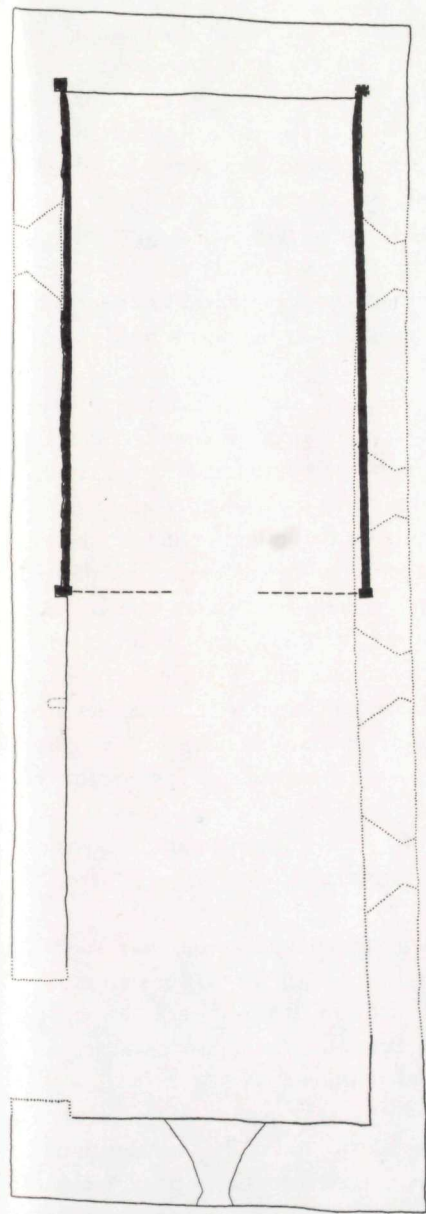
Allerede ved undersøgelser forud for den i 1960'erne gennemførte hovedstandsættelse blev man opmærksom på, at der nøjagtig midtvejs på nordmurens inderside efter en lodret linje er et markant spring i murflugten, idet den østre halvdel af nordmuren for den overvejende dels vedkommende er opført med en op til 9 cm mindre murtykkelse end den vestre. Endvidere ses i det således svagt tilbageliggende, østre murpartis kalkmørteloverflade en række spor, der ser ud til at kunne være aftryk af en flade eller væg sammenstillet af svære, lodretstillede planker.

Kirkens sydmur har i tidens løb været udsat for gennemgribende ommuringer, men de spor, der ses i de små, originale partier, synes at røbe, at sydvæggen oprindeligt har fremtrådt på nøjagtig samme vis som nordmuren.

Disse iagttagelser har selvfølgelig givet anledning til en række overvejelser. Således har det været formodet, at springet i murflugten kunne have sin baggrund i det forhold, at vi står overfor partier af murværk, der ikke er opført samtidig — altså at springet skulle røbe et skel mellem to byggefaser. Tilsvarende har aftrykket efter en plankevæg rejst spørgsmålet, om der eventuelt kan have været benyttet en art forskalling i form af en af planker sammensat flade ved rejsningen af de pågældende murpartier. Det har også været overvejet, om det kunne tænkes, at aftrykket stammer fra en kirke af træ, der stod her før den nuværende, og som i givet fald skulle have fået lov at stå som en slags indvendig forskalling, lige til man var færdig med at rejse murene til efterfølgeren.

Ved den fornyede undersøgelse af sporene i murværket i 1974 var iagttagelsesforholdene forringet en del af den overfladebehandling, der ved restaureringen i 1960'erne blev foretaget ved påføring af kalkmørtelpuds og hvidtekalklag, som udjævnede alle skarpere overgange; men ved at gennemgå væggene i ekstremitet sidelys, var det dog muligt at danne sig et ganske godt indtryk af situationen. Det kunne således erkendes, at den omtalte tilbagetrækning af murfladen først finder sted cirka en halv meter over murfoden — under dette niveau

0 5 10 15 20 m

Kirijubour kirke. Forenklet plan og længdesnit set mod nordvæggen. Opmålt i samarbejde med Leon Andreassen og Simun V. Arge 1974 og 1979. De ydre konturer er tegnet på grundlag af opmåling foretaget af Curt von Jessen og I. P. Gregoriussen. Murpartier, der stammer fra nyere tid, er vist med prikket kontur.

På nordvæggen er partiet over linjen a ommuret i nyeste tid. Linjen b angiver oversiden af det nuværende trægulv, mens linjen c viser en del af forløbet af selve murfoden.

Det svagt tilbageiggende murparti med aftryk af en plankvæg er vist med prikket signatur. De skel mellem de enkelte planker, der for øjeblikket kan erkendes, er indtegnet med ubrudt linje.

Det med prikket linje viste lodrette spor i væggen vestre del ses ikke nu, men er indtegnet efter opmåling udført i forbindelse med kirkens restaurering. Om dette spor bidrører fra kirkens oprindelige indretning eller er en senere tilføjelse, kan ikke afgøres på det nuværende grundlag.

På planen af kirken er de to formodede plankvægge i køret indtegnet med sort. Denne fremstilling skal opfattes rent skematisk, idet det blandt andet udmærket kan tænkes, at dør- og vinduesåbninger partielt har afbrudt panelernes forløb.

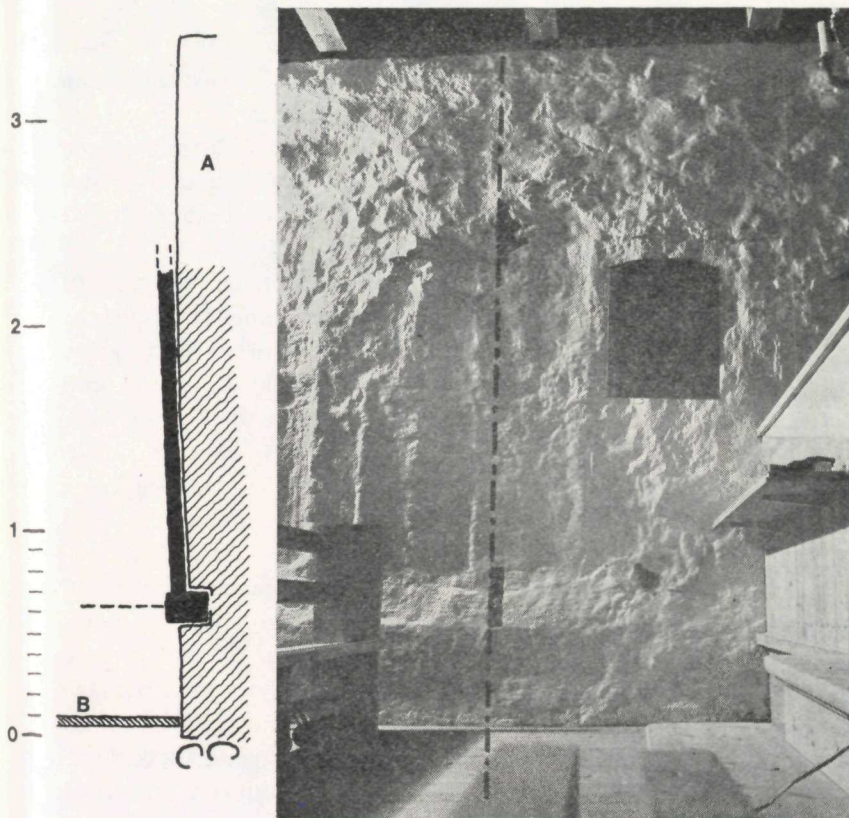
synes nordmuren at forløbe lige igennem i sin fulde udstrækning — og at aftrykket efter plankevæggen kun findes i murværket over dette niveau.

På den baggrund var det nærliggende at forestille sig muligheden af, at plankevæggen, hvis aftryk ses i muren, fra første færd har indgået som et led i kirkebygningen, og at man rejser denne trævæg på det tidspunkt i byggeprocessen, hvor man har fået muren ført op i cirka en halv meters højde. Trævæggen monteres da sådan, at dens indvendige plan flugter med det underliggende murværks inderside; vestkanten af trævæggen befinder sig midtvejs henne på nordmuren, og østkanten når til kirkens østgavl.

Såfremt det har forholdt sig således, må der nødvendigvis have været en ramme af tømmer, som indfattede væggens planker; det vil sige en form for fodrem med not til at optage plankernes nedre ender, en tilsvarende rem foroven og endelig en stolpe ved hver af væggens sider. Ved at foretage en ganske lille snit-udhugning dels ved den formodede underkant af plankevæggen, dels i skibets nordøsthjørne, blev det sandsynliggjort, at forholdet virkelig har været som formodet. For snittet forneden synes at vise sporet, i form af et hulrum, efter et vandret liggende tømmerstykke, og inde i muren i hjørnet ved gavlen fandtes tilsvarende et lodret forløbende hulrum, der må formodes at være aftryk efter den tømmerstolpe, der har udgjort væggens afslutning i øst. Allerede ved undersøgelser i 1954 forud for kirkens restaurering havde man iagttaget aftryk efter en stolpe på det sted, hvor plankevæggen hører op i vest, ligesom man da bemærkede, at kalkmørtelen, der sås vest for, bag og øst for stolpeaftrykket, var en og samme mørtel.

Her bør det i øvrigt nok nævnes, at den stolpe, der har stået i nordøsthjørnet, er placeret således i forhold til østvæggens flugt, at det fuldstændig kan udelukkes, at der fra stolpen også udgik en panelvæg langs østvæggen. Der er da heller ikke på den stort set velbevarede østvæg set antydninger af plankeaftryk.

De anførte iagttagelser tyder således stærkt på, at der fra første færd indbygges panelvægge af træ i den østre halvdel af kirkens langvægge, og at disse panelvægge ikke har været ført helt ned til murens fod, men standsede ca. 50 cm over denne. Hvordan forholdet har

Kirkjubøur kirke. Udsnit af nordvæggens østre halvdel umiddelbart vest for korskillevæggen, der ses til højre i billedet.

I væggen ses aftryk efter lodret stående planker, ligesom der godt 40 cm over gulvet kan anes en vandret kant, der har sin baggrund i, at der på dette sted i muren er et nu delvis udmuret, retkantet og vandret forløbende hulrum.

Den vedstående tegning viser snittet i væggen på det på fotografiet afmærkede sted. Den øvre del af muren, mærket A, er ommuret i nyeste tid. B er det nuværende trægulv, og med sort er den formodede tømmervæg skematisk indtegnet.

Fra den vandret liggende tømmerstok, der afsluttede panelvæggen forneden, udgik muligvis et bænkesæde.

været oventil, kan desværre ikke afgøres, for den øvre del af muren er fuldstændig omsat i nyere tid.

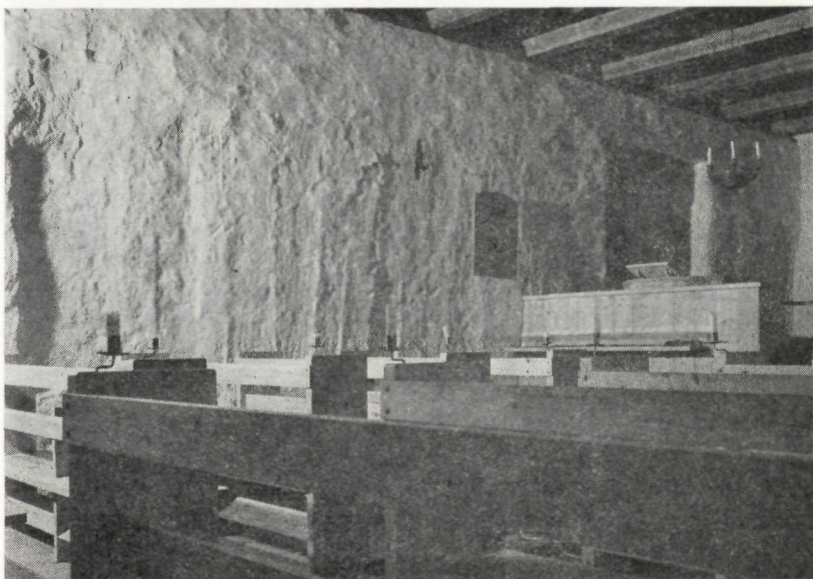
De undersøgelser, der ligger til grund for det ovenstående, bør, når kirken som følge af en række fugtskader i den nærmeste fremtid skal gennemgå en grundig istandsættelse, udbygges betydeligt gennem egentlige afdækninger af større dele af afstrykkene efter stolperne og den formodede fodrem samt gennem en omhyggelig afrensning af hvert enkelt plankeaftryk.

Selv om vi må afvente denne lejlighed til at få et virkeligt tilfredsstillende overblik, så forekommer det dog rimeligt at pege på de meget afgørende konklusioner, der allerede nu synes at kunne drages. Da der ikke længere er grundlag for at tolke springet i nordmuren som et skel mellem to byggefaser, må den usædvanlig lange og smalle, i planen rektangulære, kirke utvivlsomt opfattes som en helhed, der er blevet til som resultat af en og samme byggeplan. Dette forudsætter selvfølgelig, at der ikke ved kommende undersøgelser viser sig hidtil upåagtede skel i kirkens murværk.

Kirkerummets egenart, den påfaldende store længde i forhold til bredden, får vel netop sin forklaring i, at kirkens indre fra første færd har været disponeret overordentlig særpæget. Thi det forhold, at den østre halvdel af kirkens langvægge er udstyret med træpaneler, kan vel næppe tolkes på anden måde, end at kirken har været delt på midten — utvivlsomt med en tværgående korskillevæg af træ — således at det panelerede kor i øst og skibet i vest havde nøjagtig de samme proportioner.

Da en sognekirke ikke disponeres på en så usædvanlig måde, og da heller ikke en udformning som klosterkirke kan komme på tale her i Kirkjubøur, føres vi til den afgørende konklusion, at »Sognekirken« simpelt hen må være opført som domkirke, og ikke blot er en kirke, der i mangel af bedre kom til at fungere som sådan.

Panelvæggene på korets to sider går, som fortalt, ikke helt ned til murfoden, men standser noget over det niveau, i hvilket man må forvente, gulvet har ligget. Det ligger derfor nær at formode, at panelvæggene på en eller anden måde har knyttet sig til korets møblering, og det er således ikke utænkeligt, at der udgik et bænkesæde fra den vandret liggende rem af tømmer, som afsluttede panelet forneden.

Kirkjubøur kirke. Nordvæggens østre halvdel med aftryk efter en plankevæg.

Vi ved desværre ikke, hvornår denne beskedne domkirke — måske er betegnelsen biskopskirke mere dækkende — er opført. Da der hidtil ikke er iagttaget daterende enkeltheder i form af vinduesåbninger, dørpartier, udsmykninger eller lignende i kirken, og da selve planudformningen kun giver baggrund for en meget grov indkredsning af det tidsrum, i hvilket bygningen kan være opført, må andre dateringsmuligheder overvejes.

Ved udgravningen fandtes ialt fem middelalderlige mønter; men de formår ikke at give et utvetydigt grundlag for en datering af kirken. Den ældste af mønterne, der er engelsk og fremstillet en gang i tidsrummet 1223-35, fandtes i afretningslaget under det gulv, der synes at være kirkens ældste. Såfremt mønten virkelig indgik i dette gulvlag fra allerførste færd — hvad udgraveren finder sandsynligt — og ikke blot har arbejdet sig ned i laget ovenfra, kan man heraf slutte, at det pågældende gulv under ingen omstændigheder kan være ældre end mønten; men selvfølgelig kan gulvet — og dermed til-

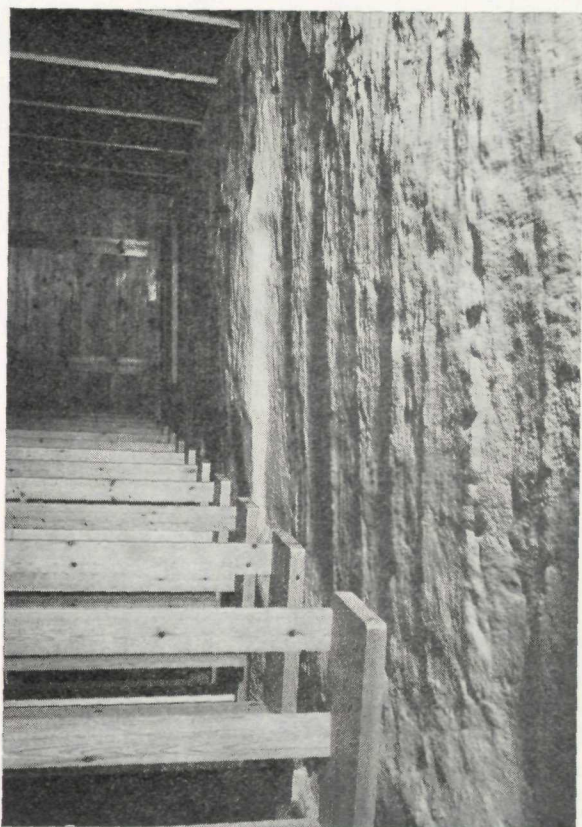
syneladende også kirken — udmærket være yngre, idet mønten jo kan have været gammel, da den indgik i gulvets afretningslag. Det er bemærkelsesværdigt, at der fra denne mønt og til de øvrige fire middelaldermønter, der er fundet i kirken, er et temmelig stort spring frem i tid, idet de sidstnævnte alle er fremstillet på så sent et tidspunkt, at ingen af dem kan være tabt i kirken før en gang efter år 1447.

Af tre C-14 daterede prøver af forkullet træ, opsamlet i kirkens fundament, er de to yngste, der jo især må påkalde interesse i denne sammenhæng, dateret til henholdsvis 1265 ± 100 år og 1320 ± 100 år (kalibreret, Clark, Antiquity, 1975).

I diskussionen om kirkens alder må dens forhold til »Múrurin« inddrages, og da det nu viser sig, at »Sognekirken« også er opført som domkirke, kan den næppe tænkes påbegyndt i det samme tidsrum som »Múrurin«. Den må da enten være opført før »Múrurin« er endelig planlagt eller også efter det tidspunkt, hvor færdiggørelsen af den næsten fuldførte, store domkirke kan have været opgivet. Den sidste mulighed forekommer umiddelbart ikke så sandsynlig, idet man synes, det ville være rimeligere at bruge kræfterne på at fuldføre »Múrurin« end at kaste sig ud i et helt nyt domkirkebyggeri. Et sådant ræsonnement er dog i sig selv langt fra et tilstrækkeligt grundlag til at afgøre spørgsmålet.

I april måned 1320 skriver biskoppen på Færøerne et brev til biskoppen i Bergen (Diplomatarium Norvegicum, Bd. VII, nr. 90), og udtaler i brevet bl. a. håbet eller forvisningen om, at Jomfru Maria ved *sine* fortjenester og forbønner (nemlig overfor Gud) vil skaffe Bergen-bispen plads i englenes kor til gengæld for, at *han* (altså Bergen-bispen) har bidraget til hendes forherligelse med det kor af træ, som han har »ordineret« (se nedenfor) til Mariekirken i Kirkjubøur, det vil sige *hendes* kirke.

Museumsinspektør Tage E. Christiansen, der i samarbejde med magister Herluf Nielsen, Diplomatarium Danicum, har ydet mig den store hjælp at fremlægge den ovenfor anførte tolkning af en del af Kirkjubøur-biskoppens på latin affattede brev, tilføjer den følgende kommentar: »Hvad der helt præcist ligger i ordene »ordinare« (ordinastis) og »conferre« (contulists), som bruges om Bergen-bispens

Kirkjubøur kirke. Nordvæggen. Den vestre del af »plankevægs-aftrykket« set fra øst i ekstremt sidelys.

indsats m. h. t. koret af træ, tør jeg ikke sige. Så fortjent han har gjort sig, er det dog vel klart, at det er for lidt at oversætte ordinare ved »bestille«, det er snarere noget med »sætte i værk« eller måske ligefrem »skænke«. »Conferre«, »har fået koret sat i gang, har fået det samlet, har afsendt det«, jeg ved det ikke, men af indskuddet »ut mihi refertur« (som det fortælles mig) fremgår, at koret i hvert fald endnu ikke er nået til Færøerne. Ingen kan vel med 100 % sikkerhed sige, at det umuligt kan dreje sig om en korbygning af træ,

men det er nu min temmelig sikre fornemmelse, at der i så fald havde været brugt andre ord. Der må være tale om en *korindretning*.«

Om den i brevet omtalte Mariekirke er identisk med den nuværende »Sognekirke«, og om det omtalte »kor af træ« eventuelt står i forbindelse med de ovenfor omtalte panelvægge i denne kirkes kor, eller brevet muligvis handler om en helt anden kirke på stedet, kan desværre ikke afgøres på det forhåndenværende grundlag.

Brevet fra 1320 kan således heller ikke uden videre tages til indtægt for den opfattelse, at der omkring dette tidspunkt bygges en ny kirke — eller foretages en radikal ombygning af en eksisterende kirke — i Kirkjubøur, idet en »korindretning« jo udmærket blot kan have skullet indgå som en fornyelse af det indre af en forlængst opført kirkes kor.

Derimod indeholder et andet kildeskrift af central betydning for bispesædets historie, et brev skrevet i 1420 af den daværende færøske biskop Johannes Teutonicus, oplysninger om egentlige kirkebyggerier i Kirkjubøur (Alexander Bugge, Erkebiskop Henrik Kalteisens Kopibog, Kristiania 1899. Se endvidere Jakob Jakobsen, Færøske Folkesagn og Æventyr, Tórshavn 1961—64, s. XXI). Det er her, der fortælles, at man lige nu har fundet en blyplade med runeindskrift i biskop Erlendurs grav i Kirkjubøur, og at denne indskrift blandt andet beretter, at »... Denne mand var den første, som derefter begyndte at bygge huse af sten i bispegården; men han lagde også grunden til en domkirke af sten og bragte arbejdet på den så vidt, at væggene, i det mindste korets, blev næsten færdige ...« I det samme brev oplyser bisp Johannes endvidere, at han netop — altså omkring år 1420 — har lagt fundamenter til yderligere kirkebyggeri i Kirkjubøur, nemlig til en Sct. Brandans kirke og et Erlendur-kapel.

Sædvanligvis har man fæstet lid i hvert fald til den del af bisp Johannes' beretning, der omhandler Erlendurs stenkirkebyggeri, og opfattet »Múrurin« som den domkirke af sten, Erlendur siges at have påbegyndt, mens han var biskop i tidsrummet 1267-1308. Det er da også muligt, det virkelig forholder sig således for »Múrurin« knytter sig tilsyneladende nært til det vestnorske kirkebyggeri, vi kender fra tiden netop omkring år 1300; men hvis »Sognekirken«,

der jo nu også viser sig at være opført som domkirke, er ældre end »Múrurin«, kan det ikke udelukkes, at den »domkirke af sten«, som Erlendur siges at have påbegyndt, er »Sognekirken«. At forestille sig »Múrurin« påbegyndt lidt senere end hidtil antaget er derfor en mulighed, som i hvert fald nu bør indgå i overvejelserne, for »Múrurin« lader sig jo ikke med fuld sikkerhed datere til at være påbegyndt netop i biskop Erlendurs tid. Så nøje er det ikke muligt at datere et bygningsværk alene på et stilhistorisk grundlag, og andet har vi endnu ikke at bygge på.

Byggeriet, der ifølge biskop Johannes' brev indledes i 1420, står formentlig i nøje forbindelse med biskoppens arbejde for at få Erlendur kanoniseret som Færøernes skytshelgen. Hvorvidt det påbegyndte byggeri er blevet realiseret, selv om det tilsyneladende ikke lykkes for Johannes at gennemføre sit forehavende med Erlendur, og om det i givet fald drejer sig om noget af det, vi nu ser på stedet, har vi desværre endnu ikke et tilstrækkeligt grundlag for at afgøre.

Endelig skal det som afslutning på dette forsøg på at indkredse problemerne omkring »Sognekirkens« datering nævnes, at hvis »Sognekirken« har haft en forgænger på omtrent samme sted, hvad meget tyder på, så er det nærliggende at overveje, om ikke også denne forgænger har haft status som biskopskirke eller domkirke. I hvert fald allerede fra 1100-årenes første halvdel synes fastboende biskopper at have residens i Kirkjubøur, og så langt tilbage i tiden går »Sognekirken« næppe.

Som det fremgår, kan man ikke uden videre indpasse de tre middelalderlige kirker, der nu er at se i Kirkjubøur, i det yderst fragmentariske billede, de skriftlige kilder giver af kirkebyggeriet på stedet. For at komme videre må man først og fremmest nøjere søge at klarlægge, hvornår de enkelte kirker er opført, hvilket indebærer fornyede studier i de tre bygninger og i det store materiale, der i tidens løb er indsamlet ved arkæologiske undersøgelser. At udforme den grundlæggende beskrivelse af Kirkjubøur-kirkernes historie er således en uhyre kompliceret sag. Blandt andre har Sverri Dahl arbejdet med opgaven i en årrække, og det er mit håb, at den her fremlagte tolkning af »Sognekirkens« ældste historie — en tolkning hvis tilblivelse udelukkende skyldes Sverri Dahls utrættelige inspira-

tion og opmuntring — kan være til hjælp ved gennemførelsen af dette omfattende arbejde.

SUMMARY

The article deals with the interpretation of a minor archaeological examination of some traces in the walls in the parish church of Kirkjubøur, one of the three medieval churches in the village.

The examination suggested that this church must have been the result of one single plan.

Emphasis is placed on its characteristic proportions — the church building being very long and narrow. Traces of pannels in the walls of the eastern half of the church suggest that the pannelled choir and the nave had exactly the same proportions, and it is concluded that the church has been divided at the middle, probably by a wooden panel, too. The author concludes that the parish church must originally have been designed as a bishop's church.

In an attempt to date this church more accurately, an evaluation is made of the very few datable remains which were found during excavations carried out between 1963 and 1969. There is also a consideration of the connection between this church and »Múrurin«, the biggest of the medieval churches at Kirkjubøur.

It is assumed that the parish church is the stone-church that bishop Erlendur (1269—1308) built and not the »Múrurin« which has hitherto been thought.